

KARAIMLER

1. Karaim Etnik Adı (İç adlandırma ve dış adlandırmalar)

Karaimler, aslen Kırım yarımadasının yerli Türk dilli ahalisi olup, sayıca az nüfuslu ve Yahudi inançlı bir topluluk sıfatıyla esas olarak Doğu Avrupa ülkeleri, Türkiye ve Rusya'da yaşamaktadırlar.

Karaim ismi, Karaim dilinde Karay, çoğulu Karaylar, Arapçada Kara'im, Rusça ve Lehçede Karaim, Fransızcada Caraimedir. Ayrıca, pek çok ansiklopedi ve ilmi eserde bu isim, "Karaite" şeklinde geçmektedir. Bilim adamlarına göre, Karaim ismi ilk defa 9. yy.'da İran ve Irak'ta ortaya çıkan bir Musevi (Yahudi) adıdır.

Bugün, Karaim isminin İbranicedeki "kara"- (okumak) kökünden görüşü yaygındır. İbranicedeki "karai" formunun ve çoğulu "Karaim'in edebi olarak kabul edildiğini, yalnızca Eski Ahit'in Kutsal Kitabı okuma otoriteleri ifade etmektedirler. Samice "kara" kelimesinin "çağırarak, davet etmek" teriminden türediği anlaşılmaktadır. Bu sebeple *Karai / Karaim*, Müslümanların hareketlerine davet için kullandıkları (Arapça *da'i*, çoğulu *du'at*) benzeri bir kelime olan *Şia* "çağırıcılar, misyonerler" anlamlarını taşımaktadır. Üçüncü izah ise, "Uzman Kitap Okuyucuları"nın Karaimlerin önceki kutsal kitaba ait yorumlarını ima ederek Arapça "karra", çoğulu "karra"un ismiyle bağlantı kurmaktadır.

Simeon Starikov, "Kırımlı Karaimler Hakkında" isimli yazısında Karaim isminin Türkçe bir kelime olan "Karam" kelimesinden türediğini söylemiştir. Meşhur bir etnograf ve antropolog olan A. A. Baskakov, bu azınlık topluluğun üzerinde senelerce yaptığı incelemeler sonucunda, Karaimlerin bilinmeyen ve eski dönemlerde Kırım'a gelen bir halk olan Kimmerlerden türediğini söylemiştir. Bir zamanlar, Kimmerler bu bölgede barınmıştır (Doğan, Kıvrakdal 2002: 781). Ancak, bu görüş de fazla taraftar bulamamıştır. Çünkü, hem bu etnik adlar arasında bir bağlılık kurmak oldukça zor olduğu, hem de yazılı kaynaklarda buna tanıklık edecek bilgilerin bulunmadığı anlaşılmaktadır.

Bugün bu mezhebe mensup olan topluluğun büyük çoğunluğu Türk asıllı olup, kelimeyi tekil kalıbı ile "Karay", çoğul kalıbı ile "Karaylar" şeklinde söylemektedirler. Karai kelimesinin sonundaki -i sesini, kendi dillerine uygun olarak -y' sesine çevirerek telaffuz etmektedirler.

Bugünlerde Dünyada 30 bin civarında kendini Karaim adlandıran ahali bulunmaktadır. Onların sadece küçük bir kısmı Kırım menşelidirler. Kırım'da, Rusya'da, Polonya ve Litvanya'da yaşayan Karaimlerin esas çoğunluğu kendilerini Türk soylu olarak görmektedirler. İsrail, Mısır ve ABD'de yaşayan Karaimler ise kendilerini Yahudi asıllı sayarlar. Fransa ve Türkiye'de yaşayan Karaimler arasında ise her iki gruptan birine ait olduğunu vurgulamaktadırlar. İsrail kanunlarına göre, Karaimlere de hak tanınmaktadır. Dolayısıyla son yıllarda eski Sovyetler Birliğinde yaşayan Karaimlerin büyük bir kısmı İsrail'e göç etmişlerdir.

Kısacası, başlangıçta Yahudiliğin bir mezhebi olan "Karaim" sözcüğü yüzyıllar zarfında belirli bir topluluğun etnik adına dönüşmüştür. Bugünlerde aslında bu ad altında bilinen biri diğerinden farklı iki topluluk vardır: Türk asıllı Karaimler ve Yahudi asıllı Karaimler.

2. Din ve Kültür

Eski ataları Şamanist ve Tengricilik inancına sahip olan Karaim Türkleri (Mycaeb 2003: 9), orta çağlarda bir Yahudi mezhebi olan Karaizm'i benimsemişlerdir. Ancak, böyle olmasına rağmen onlar Eski Türk gelenek ve göreneklerini de belirli bir derecede korumuşlardır. Bu yüzden onlar diğer Türk topluluklarından fazla farklılık taşımamaktadırlar. Özellikle, onlar Kara

Deniz'in kuzeyi ve Kuzey Kafkasya'da yaşayan Kıpçak asıllı Türk toplulukları: Kırm Tatarları, Nogaylar, Kumuklar, Karaçay-Balkarlar ve Kumuklarla kültürel yakınlıklara sahiptirler. Bu onların yaşam tarzlarında, müzik ve danslarında, yemek ve kiyafet kültüründe, folkloründe kendini hissettirmektedir. Bunun yanı sıra, Karaimler bu bölgelerin diğer gayri Türk topluluklarıyla da kültürel yakınlıklara sahiptir.

Karaim camiası, Eski Yahudice *Kehila*, Türk dillerince *Cemaat* olarak adlandırılmıştır. Her camianın başında birer dini başkan *Gazzan* bulunmuştur. Onlar Yahudice *av beit-din* olarak adlandırılan Karaim Camiasının ruhani Kazısı (Yargıcısı)'na bağlı olmuşlardır. Gazzanların yardımcıları *Şammaş* (hizmetçi) ve *Mitpalel* (vaiz) olarak adlandırılmıştır. 19. yüzyılda Rusya İmparatorluğu'ndaki Karaim Camialarını *Gaham* (Yahudice "Bilge") olarak adlandırılan başkan yönetmiştir. Gahamlar Karaim camiaları tarafından seçim yoluyla adanmıştır.

Karaimlerin defin gelenekleri de kendine özgülük taşımaktadır. Defin törenlerini *Hevra Kadişa* ("Kutsal kardeşlik") olarak adlandırmışlardır. Maliye işleriyle *Gabbay*, eğitim işleriyle ise *Maskil* olarak bilinen görevliler üstlenmişlerdir. İbadet yeri Eski Yahudice *Beyt a-Knesset*, Rusça *Sinagog*, Türkçe *Kenesa / Kenasa / Kenassa* olarak adlandırılmıştır.

Kırım Karaimleri Türk dilli olmalarına rağmen çoğu zaman dini işleri, yazışma, kabir yazıtları, ilmi, dini ve bedii eserleri Yahudi dilinde yazmışlardır. Bununla beraber, kutsal kitap *Tevrat*'ı kendi dillerine Eski Kıpçak Türkçesine çevirmişlerdir. 19-20. yüzyıllara gelince kendi Türkçelerinde eserler yazmaya ve gazete çıkarmaya başlamışlardır.

Başlangıçta Karaizm, Irak'ta Ebu Cafere'el Mansur'un halifeliğinde, 754-775 yılları arasında, Talmud'a karşı bir hareketle kurulmuştur. Arthur Koestler, "On Üçüncü Kabile" adlı eserinde ise, Karaizm'in önce İran'da ortaya çıkıp sonra dünya Yahudileri arasında yayılmış, özellikle Küçük Hazarya'da (Kırım) rağbet görmüş bir temel ilke Yahudiliği olduğunu belirtmektedir (Doğan, Kıvrakdal 2002: 781-83).

İlk Karaim öğreticisi ve yazıcısı Basralı Anan Ben Davut'tur. Başlangıçta Anan'ın yandaşlarına "Ananniler" denilmiştir. Ancak, 9.yy.'da Karaim adını almışlardır. Bu ad, onların ilimlerinin temelini teşkil etmektedir. Karaim sözü, İbrani dilinden alınmadır. Aynı zamanda Sami "qara" telaffuzu, Arapça "Karaim" sözünün anlamını ifade etmektedir. Ayrıca dini meselelerde yalnızca *Kitab-ı Mukaddes*'te (Eski Ahit) okuyan karşılığında kullanılmaktadır. Karaim dini, duygu dünyasında gelişen felsefe ile tabiat ilimlerine yönelmiştir.

Bu açıdan Karaim inancı, yeni dönemlerde Reformun oynadığı rolü yüklenmiştir. Karaim mezhebinin kuruluşu ve gelişiminde İslam'ın büyük tesiri olmuştur. Özellikle 8. yy.'da, İslam dünyasında kurulan dogmatik-felsefe-mütekellimler ve ritüel-kanuni Hanefilerin/Hanefi mezhebi tesiri altındaki Karaim dini, ritüel-kanuni alanda kendi yapısını kabullenerek analoginin kuruluşunda kıyas ile sonuç kurallarını bulmuştur. Aynı zamanda tüm insanlığın onayladığı, Tevrat'la çatışmayan bazı gelenekleri de içine almıştır. Bu prensip, İslam dininin ritüel-kanuni iki temel unsuru, hadis ve icmaı andırmaktadır.

Karaim ritüellerinde, insanların ayakbabisiz bir şekilde kutsal yerlere girmesi ve ibadet etmesi, dua yerlerinin çok temiz tutulmaya çalışılması, gibi yönleri İslam'ı andırmaktadır. Ayrıca, İslamiyet'in tesiriyle "hutbe" alınmış ve bunda halifenin adı anılarak mukaddes yerler olan Mekke-Medine ve Kudüs'e hayır dua yerleştirilmiştir.

Karaim mezhebinin bir başka yönü de, Hz. İsa'yı ve Hz. Muhammed'i peygamber olarak kabul etmiş olmasıdır.

Karaylar tarafından kabul edilen inancın kuralları şunlardır:

1. Yaratan Tanrı - *Tenri Yaratuvçu* sonsuzdur.
2. Tanrı'nın tekliği ve gücü, hiçbir yaratık tarafından eşitlenmez ve insanlığın aklına sığmaz.
3. Var olmuş olan her şey, meleklerden başlayıp en alt düzeydeki yaratığa kadar bütün varlıkların hepsi Tanrı tarafından yaratılmıştır.
4. Tanrı'nın koruması, her varlığın üstündedir.
5. Tanrı, Musa'nın peygamber ruhuyla birleşti ve onunla buyruklarını gönderdi.

6. Tevrat-ı şerif ve ondaki Tur-ı Sina'da verdiği Evamir-i Aşere ekmeldir. Ne değiştirilebilir ne de bütünlenebilir.
7. Peygamberler, daima Tanrı ruhuyla esinlenmişlerdir.
8. Tanrı, her insan için iyiliklerine ve kötülüklerine göre armağan veya ceza vermeyi ve onu suçlamayı buyurmuştur.
9. Ölülere suçlama Kıyamet Günü olacaktır.
10. Davut'un soyundan Tanrı'nın gönderdiği İsa Mesih ile dünya kurtulacaktır.

Karaizm, altın çağını 7 ve 12. yy.'larda yaşamıştır. İranlılar, Araplar, Yahudiler, Iraklılar ve Türkler arasında kabul edilen Karaizm, 8.yy.dan önce Kırım'a ulaşmıştır. Daha sonra ise Hazarlar arasında yayılmıştır. 1338 Rusya'da, sadece Kırımlı Karaim Türkleri ve Astrahan kenti ve Kuzey Kafkaslar'ın Geniş Kazak (Kossak) köylerinin yerlileri olan Ruslar tarafından kabul edilmiştir.

Karaizm'in esas prensibi, Kutsal Kitap'ın özgürce çalışılmasının gerekliliği ve başkalarının düşüncelerine dayanmadan kişilerin kendi akıl gücüyle yaratıcıyı anlamaya çalışmasıdır.

Karaim tapınakları *Kenesa* (Altar) Mihrap ile birlikte güneye yöneltilmiştir. Binaların kuzey kısımlarındaki balkonlarda setler vardır ve bunlar kadınlar için ayrı girişler oluşturur.

Halk, Tanrı'yı eski kutsal Türk ismi olan «**Tengri**» olarak adlandırır. Tatiller, Eski Ahit'te gerçekleşir; Easter (Paskalya), Trinity (Baba-oğul-kutsal ruh) pazar günleri kutlanır. Değer verdikleri İncil'e göre, bugünü düzenlerler. Tanrı'nın emirlerini saygılı bir biçimde yerine getirmek için cumartesiye seçmişlerdir. Karaim Türkleri, düzenli olarak oruç tutarak, orucun son günü kurban keserler. Karaimler, günde iki defa ibadet eder. Sabah ve akşam yapılan bu ibadetlerde, Zebur'dan dualar okunmaktadır. Karaimlerde, çocuğun doğduktan sekiz gün içerisinde sünnet edilmesi ve sünnetin Musevi bir mümin tarafından yapılması gerekliliği vardır.

Karaim mezhebinde, zekat ibadeti vardır. Talmudist Yahudilikte sadece hayvanlardan ve yetiştirilen mahsulden zekat alınırken Karailik'te madenler hariç, her türlü malın ve hayvanın onda bir nispetinde zekatı vardır.

Karailik'te, Siyon'un önemi çok büyüktür. İlk devir Karaimlerinde en büyük amaç, İsrail'in kurtarılması, Siyon Dağı'ndaki Süleyman Mabedi'nin yeniden inşa edilmesi ve İsrail Devleti'nin yeniden kurulması idi. Daha sonraları bu amaç onlarda gederek zayıflarken, Talmudist Yahudilerde güçlenmiştir. Dolayısıyla Karaimler, Kudüs'e gitmek ve Süleyman Mabedi'ni ziyaret etmek istemektedir. Anan ben Davut'un sonunda Kudüs'e giderek oraya yerleşmesi, Karailere hedef olarak Kudüs'ü göstermiş olmaktadır. Bu arzularını gerçekleştirmek isteyen birçok Karaim; Avrupa, Amerika, Kırım, İstanbul vb. yerlerden İsrail'e gitmekte ve Kudüs'teki kutsal yerleri ziyaret etmektedir.

İslamiyet'te olduğu gibi Karailik'te de kısas vardır. Karaimler, insanın işlemiş olduğu suçun cezasını aynen çekmesini istemektedir. Karailik'te «çoğu yasak olan şeylerin azı da yasaktı» hükmü vardır.

Karaimler, ölümlerini defnederken onların yüzlerini Kudüs'e doğru çevirirler. Rusya'da devrimden önce 20 tane *Kenesa* bulunmaktaydı. Bunların 11 tanesi son faal tapınağın 1959'da Evpatoria'da kapatıldığı Kırım'daydı. Çıft Kale ve Evpatoria'daki ana Kenesalar şimdi çok kötü bir durumdadır. Kenesa binaları Kiev, Kharkov, Simferopol, Sevastopol ve Bahçesaray'de korunmuştur. Fakat, onlar kendi amaçlarında kullanılmamışlardır. Bugün, sadece Litvanya'daki ve Kırım'daki bazı Kenesalar gerçek işlevlerini yerine getirmektedir.

3. Coğrafya ve Nüfus

Karaimler, bugün başta Litvanya olmak üzere, Kırım, Mısır, İsrail, Amerika, İsviçre, Fransa, İngiltere, Belçika, Kuzey Afrika, İspanya, İran, Ermenistan, Kafkasya, Güney Rusya ve İstanbul'da az sayılı bir topluluk olarak yaşamaktadırlar. Ancak, onlardan küçük bir kısmı Kırım asıllı Karaim Türkleri, diğerleri ise Mısır ve Orta Doğu asıllı Yahudi Karaimlerdir. Kırım

Karaimlerinin tam olarak sayıları bilinmemekle birlikte aşağıda görüleceği gibi yeni yüzyılda yapılan bazı istatistikler onların sayıca az olduklarını göstermektedir. Aşağıda bu konuda bazı örnekler getirelim :

2001 yılındaki hesaplamalara göre, 2001 yılında yaklaşık Ukrayna'da 2000 kişi olan Karaimler buradaki yörelere göre şu şekildedir : Kırım Özerk Bölgesinde 671 kişi, İvano-Frnakovskaya Oblastında 106, Odessa'da 65 : Dnepraetrovsk'ta 64 kişidir. Rusya Federasyonun'da ise 2010 yılında 205 kişi olarak gösterilirken, 2014 yılında ise 750 kişi civarında gösterilmiştir. Bu artış elbette Kırım'ın Rusya'ya ilhakı ile ilişkili olmalıdır. 2010 yılının bilgilerine nazaran Moskova'da 89 kişi, 2014 yılındaki bilgiye göre, Kırım'da 500, Sevastopol'da 35 adet Karaim bulunmuştur. 2011 yılın hesaplamalarına göre, Polonya'da 346 kişi, Litvanya'da 241 kişi Karaim olarak kaydedilmiştir. 2009 yılındaki bilgilerde Kazakistan'daki Karaimler sayısı 231 kişi olarak sunulmuştur.

Kırım Milli Kültürel Derneği'nin başkanı B. S. Bebeş'e göre, Ukrayna ve civarında 2003 yılında Harkov'ta 30 aile, Odessa'da 100 aile, Nikolayev'te 40 aile, Dneprapetrovsk'ta 20 aile, Haliç'te 10 aile Karaimler yaşamaktadırlar.

Kültürel Antropoloji

Karaimler eskiden; çiftçilik, sığır üreticiliği, askerlik, gemi sürücülüğü, el becerileri, diğer küçük mesleklerle uğraşmışlardır.

Karaimler, Kırım bölgesinin mevsime dayalı hayat şartlarını devam ettirmektedirler. İlkbaharda üzüm bağlarına ve bahçelere doğru yola çıkan Karaimler, sonbaharda sürekli oturdukları yerlere dönmektedirler. Kışın farklı mesleklerle uğraşırlar. Karaimlerin meslekleri soy isimlerine yansımıştır; çoban, avcı, yabancı hayvan avcısı, çiftçi, ağaç kesici, arıcı, sütçü, biracı, aşçı, arabacı... vb.

Karaimler, iyi çiftçi olarak bilinmektedir. Bahçeler ve üzüm bağları, nehir kenarlarındaki vadilerdedir; Al'ma, Kaha, Salgir, Karasu.

Atlara son derece düşkün olan Karaimlerin askeri mesleklerde itibar sahibi oldukları bilinmektedir. Karaimlerin yaşantısıyla, diğer Türk boylarının yaşantısı arasında benzerlikler vardır.

Onların aile büyüklerine ve akrabalarına karşı boyun eğmeleri, saygıda kusur etmemeleri dikkate değer bir özelliktir.

Antropoloji

19-20. yüzyıllarda Karaim Türklerinin antropolojisi (fiziki yapısı) üzerine birçok incelemeler sürdürülmüştür. Örneğin, 1880 yılında K. Mereckovskiy 20 adet Karaim erkeği üzerine antropolojik çalışmalar yapmıştır. Aynı yılda K. İkov, Çufut-Kala'daki Karaimlerin mezarlığında 30 adet kafatası üzerine inceleme yapmıştır. İkov, Kırım Karaimlerinin brakisefal kafalı (yuvarlakbaşı) oldukları ve bu yönden Sami (Yahudi)lerden farklı olduklarını tesbit etmiştir.

1904 yılında Litvanya Karaimleri üzerine antropolojik incelemeler sürdüren Yulian Talka-Grintseviç ve 1910 yılında Haliç'li Karaimler üzerine inceleme yapan V. Şreyber daha ilginç görüşleri ortaya atmışlardır. Şreyber, onların fiziki yapısı Fin-Ugorlara yakın oldukları ve Samilerden farklı olduklarını tesbit etmiştir.

1928 yılında Kırım Karaimleri ve Kırımçaklar kan gruplarını inceleyen ve Yahudiler kanıyla karşılaştıran S. Zabolony, onların kanca Türk topluluklarına yakın olduklarını vurgulamıştır. Bu açıdan 1932 yılında araştırma yapan diğer bilim adamı M. Reyher-Sosnovskiy, Polonya Karaimlerinin kanca Yahudiler'e değil, Çuvaş ve diğer Türklere yakın olduklarını tesbit etmiştir.

1960-70'li yıllarda çeşitli ülkelerdeki Karaimler üzerine antropolojik incelemeler yapan birçok Avrupa ve diğer ülkelerin bilim adamları Mısır ve Orta Doğu menşeli Karaimlerin Semit (Yahudi-Arap) oldukları, Doğu Avrupa (Kırım, Polonya, Litvanya, Rusya) Karaimlerinin ise farklı oldukları görüşünü kanıtlamışlardır. Özellikle, Kırım asıllı Doğu Avrupa Karaimlerinin bölgenin, hem eski sakinleri Kuman-Kıpçaklara, hem de şimdiki Türk toplulukları (Çuvaş, Volga Tatarları, Kırım Tatarları)na soyca yakın olduklarını belirtmişlerdir.

Karaim Türklerinin Kökenleri

Karaim ismi, Karaimlerin köklerini açıklamakta yetersiz kaldığından, onların soylarını belirlemek amacıyla haklarındaki diğer kanıtları da dikkate almak gereklidir. En önemli delil, Kıpçak-Türk grubuna ait olan Karaimler tarafından bugüne kadar konuşulan dilde saklıdır. Ayrıca, Karaim folklorü ve Türklerin diğer eski gelenekleri de konuyla ilgilidir.

Dilleri, Türkçe ve Eski Ahit'in sözleriyle olağanüstü bir birleşim olan Kırım Karaimlerinin yaşam tarzı, geçmişte Hazarlar ile olan benzerliğiyle de dikkati çekmektedir. 1846'da, tanınmış oryantalist V. Grigoriyev, Karaimlerin kökenlerinin Türk Hazarlar olduğuna ilk kez dikkati çekmiştir. Bu görüş, Rusya'daki Karaimlerin kanuni durumlarının hükümleriyle ilgili olarak Rusya Yüksek Komisyonu tarafından da 1862 yılında Rus İmparatorluğu bünyesinde **Karaim** adı resmen kabul edilmiştir.

Sovyetler Birliği'nde yaşayan halklarla ilgili bazı çalışmalarda Karaimlerin Türk kökenli oldukları Sovyetler Birliği'ndeki Milliyetlerin Listesi, 1927, Sovyetler Birliği'nin Avrupa Bölümündeki Halklar, 1964 gibi resmen ifade edilmiştir.

Araştırmacılar, Karaimlerin Hazarlarla aynı kaynaktan oldukları hususunda hemfikirdir. Karaimlerin Sarıbaş, Cigit gibi eski soy isimleri, Karaitik antropolojiden bugüne kadar ulaşmışlardır. Karaim etnolojisine, Türk akraba ve kabilelerinden katılma Birhe, Boryu, Duvan, Kara, Karga, Kırk, Naiman, Sarı, Uzun, Herkes, Hun ve diğer soy isimleri yoluyla bu bağlantı kurulabilmektedir. Onlar, Kırgız, Kazak, Kırım Tatarları ve diğer Türk halklarıyla genel kökleri itibarıyla aynıdırlar.

V. Alexseev, basit kronikal araştırmalarda, modern Karaimler ve Hazarlar arasında devamlılık kurmuştur. Eğer biz Kırım, Karaim ve Hazar kafataslarını karşılaştırırsak, Hazar ve Kırım bölümleri arasında Karaimleri merkezde görebiliriz. Araştırmacıların bir kısmı, Kırım Gotların'ın etkisiyle bazı Karaimlerde görülen mavi renkli gözleri açıklamaya çalışırlar.

Sonuç olarak, Kırım Karaimleri, Hazar kabile birliklerinin ve Hunların kalıtımıyla Karaimlerin eski kolunun atalarıdır. Bunlar, Sarmat-Alan ve kısmen Gotlar içinde asimile olmuşlardır.

Karaimler, kendi etnik kimliklerinin ve Türk halklarıyla olan akrabalıklarının farkındadırlar.

4. Tarihçe

14. yy.'dan önce Kırım'a yerleşmiş oldukları bilinen Karaimlerin yoğunluğunun umumiyetle Hazarlar olduğu da düşünülmektedir. 10. yy.'da Hazar İmparatorluğu'nun çöküşünden sonra onlar hakkında hiçbir şey duyulmamıştır. Genellikle, bunların asi Kuman-Kıpçak ordusu tarafından yıkıldığı ve topraklarının 13. yy.'ın başlarında gerçekleşen Moğol istilasından önce Kıpçakların eline geçtiği farz edilmektedir.

Tarihî, antropolojik, arkeolojik ve linguistik araştırmalar Karaimleri Kırım ve civarında uzun yüzyıllar hakimiyet kuran Türk kavimlerinin torunları olduklarını ortaya koymaktadır. Özellikle, onların ve Kırım Tatarlarının etnik oluşum sürecinde esas olarak miladın ilk yüzyıllarında Kuzey Kafkasya ve Kara Denizin kuzeyine göç eden Ön (Proto)-Türk, Hun, Köktürk, Kara-Bulgar, Hazar, Kıpçaklar ve s. Orta Asyalı Türk boyları başlıca rol oynamışlardır. Bununla birlikte, Kırım Tatarlarında olduğu gibi Karaimlerin en eski dönem etnogenezine birçok gayri Türk

topluluklar katılmışlardır. Nitekim, milattan önceki son bin yıllığın ortalarından itibaren Kuzey Kafkasya da dahil Avrasya bozkırlarında **Saka** (İskit) Boylar Birliği (Konfederasyonu) hakimiyeti sürmüştür. Çeşitli göçebe entik topluluklardan oluşan Sakaların bir kısmı Türklerin cediti olabileceği ihtimali büyüktür. Kırım yarım adası ve civarına ticaret amacıyla gelen Yunanlar, Yahudiler, İrani tüccarlar ve s. gibi milliyet milattan önceki bin yıllıkta ve hatta orta çağlarda buradaki etnik süreçlere katılmışlardır. Dolayısıyla Kırım ve Kuzey Kafkasya'nın diğer Türk topluluklarında olduğu gibi Karaimlerde de fiziki görünümü, hem Avrupa insanlarını, hem de Ön Asya ve Orta Asya toplumlarını hatırlatan ırki özellikler bulunmaktadır.

Linguistik deliller, modern Karaimler ile Kıpçaklar arasında yakın bağların olduğu, dini deliller de Hazarlarla bağlantılarının olduğunu savunan görüşü desteklemektedir.

Yahudilerin Türklerle ilk teması 1350 yıl öncesine kadar gitmektedir. 7. yy.'ın ilk yarısında Bizans İmparatorluğu, İstanbul ve çevresinde yaşayan Yahudilere baskı ve işkence yapmışlar, Yahudiler yapılan bu baskı ve işkenceler sonucu Bizans topraklarını terk ederek Hazar ülkesine yerleşmişler ve kısa bir süre sonra Hazar Hakanı ve çevresine, Yahudi inancını benimsetmişlerdir. Hıristiyan Bizanslılar Yahudileri bir gemiye doldurarak, Karadenize çıkardıkları, onların da Hazarların ülkesine sığındıkları, İzak adlı bir Yahudinin Türk prensi Bulan' a Yahudiliği telkin ettiği ve onun iktidara geçiş zamanında da Yahudiliğin yayıldığı ileri sürülür.

Hazar Kağanlığını başka bir hususiyeti de Kağanlıkta tam bir din toleransının hüküm sürdüğüdür. Hazar ahalisinin esas kitlesi gamanlığa mensup olup eski Türk dinini devam ettiriyorlardı. Fakat üst tabaka Kağan, beyler ve saray erkanı Yahudi dininde idiler. İslamiyet de çok yaygın bir din halinde idi. Türk tarihinde Yahudi dinine intisap etmiş başka bir dar sülalesi bulunmuyor. Yahudiler 730-740 tarihlerinde hem Bizans ülkesinde hem de Abbasiler devletinde şiddetli takibata uğradıklarından, bunlardan birçoğu Kafkaslara ve Hazar ülkesine sığınmışlardır. İşte o asırlarda Hazarların ülkesine gelen Yahudiler, Hazar büyüklerine nüfuz ederek Yahudi dinini kabul ettirmişlerdir. Fakat Yahudiliğe intisap eden zümrenin ancak üst tabaka olması nedeniyle Hazar Kağanlığı bir Yahudi devleti olmamıştır. Hazar Kağanlığı 11. yy. başlarında hem askeri hem de ekonomik buhranlara ve içeride de siyasi mücadelelere maruz kalmış ve bir devlet olarak mevcudiyeti son bulmuştur. Hazarların bir kısmı bir müddet daha Kırım'da tutunabilmişlerse de onlar da 11. yy. içinde kaybolup gitmişlerdir. Hazarların kalıntılarının kimler olduğu tespit edilememiştir.

Karaim Türkleri hakkında tartışma götürmeyen tarihi gerçeklerden biri 14. yy.'da Kırım'da yaşıyor olmalarıdır. Kırım Hanlığı (1441-783) döneminde Karaimlerin esas çoğunluğu, Kırım bölgesinin önemli ticaret merkezlerinden olan Kafa (bugünkü Feodosiya) Çufut-kala'da yaşamışlardır. 15. yüzyılda Münhenli Joahan Shilteberger Kafa hakkında yazarken Karaimlerden bahsetmiştir. Karaimlerin Kırım'daki başlıca merkezi Çufut-kala olmuş ve burada onlar 19. yüzyıla kadar çoğunluk olmuşlardır.

Karaim rivayetlerine göre, yine 14. yy.'da 483 aileden oluşan bir grubun Kırım'dan Litvanya Grand Dükalığı'na göç etmiş olmaları ve Dükalık'ta Troki, Vilna (şimdiki Trakay ve Vilnius, her ikisi de Litvanya'da) ile (bugün Ukrayna sınırları içinde bulunan) Lutsk ve Haliç'e yerleşmeleridir. Karaimler, Litvanya knyeyi Vitovt 1281/1392 yıllarında Kırım'a yaptığı seferler sonucunda 383 aile Karaim'i önce Trakay'a, sonra ise Lutsk ve Haliç'e yerleşetirmiştir. Daha sonra Karaimler oradan Litvanya'nın diğer şehirleri Volin ve Podolya'ya yayılmışlardır. Ancak, Vitovt 15. yüzyılda yaşamış olduğundan dolayı burada bir tarihlendirme hatası olduğu düşünülür. Diğer kanıtlara göre, Litvanya Tatarlar'ının Altın Ordu'dan Litvanya'ya gelmeleri 14. yüzyılda başlamıştır. Yani Altın Ordu hükümdarı Tohtamış Han'ın Litvanya'ya kaçmasıyla birlikte birçok Volga (İdil)boyu Tatar aileleri Büyük Litvanya Knyezliğine, Litvanya'ya göç etmişlerdir.

Diğer daha erken kaynaklara göre, Karaimler özgün olarak Büyük Litvanya Knyezliği'ne göç etmişler, ancak bu olay knyey Vitovt'la ilişkilendirilmiştir.

Kuman-Kıpçak teorisi.

D. Şapiro, P. Golden gibi bilim adamlarına göre, Karaimlerin Doğu Avrupa'daki cedleri Kırım'la bağlantılı değillerdir. Onlara göre, Kırım Karaimleri ve Kırımçakları'nın cedleri Moğol istilası (13. yüzyılın ilk yarısı) döneminde istila edilen topraklar (Kuzey İran ve Aşağı Volgaboyu), Bizans'tan ve 1543 yılında Osmanlılar tarafından Konstantinopolis (İstanbul)'un alınması sonucunda bu bölgeden Kırım'a gelmişlerdir (Golden 2002: 323).

Bu görüş taraftarları Kırım Karaimleri dilinin Kırım Tatar dilinin orta lehçesinden farklılık taşıdığını ileri sürmektedirler. Onlara göre, Karaim dilinin Trakay ve Haliç lehçeleri Kırım Karaim lehçesinden epey farklılıklara sahiptir. Nitekim, Litvanya ve Haliç Karaimlerinin dili Altın Ordu'da yayılan Türkçeye yakınlık arz etmektedir. Karaimlerin ilk olarak Kırım'da görüldüğünü kaydeden evrak 1278 yılına aittir.

Grand Dükalık ve Kırım'daki Karaimler içine kapanık, biribirine sıkı sıkıya bağlı olan bir topluluk oluşturdular. Kendi aralarında evlendiler ve günümüze kadar din, dil, örf ve adetlerini korumayı başardılar.

1783 yılına kadar Osmanlı İmparatorluğu tabiiyetindeki Kırım Hanlığı, Rusya İmparatorluğu'na dahil olununca Karaimler de Kırım'daki diğer Türk toplulukları gibi Rus egemenliği altında yaşamaya başlamışlardır. II. Katerine Rus tebaaları olan Yahudi topluluğundan farklı olarak Karaimlere engellemeler uygulamamıştır. Onlar da arazi sahip olma ve vergi ödemelere tabi tutulmuşlar, sonuçta Karaimler arasından birçok büyük emlak sahipleri ve sanayiciler yetişmiştir.

Bu dönemde Haliç'te yaşayan Karaimler, Polonya'nın bölünmesi ve Haliç'in Avusturya'ya verilmesi sonucunda 1772 yılından itibaren Avusturya İmparatorluğu'na dahil olmuşlar ve burada Hristiyanlarla eşit haklara sahip olmuşlardır.

20.yy.'da, Karaimlerde dağılmalar başladı. Bir kısmı Moskova'ya, bir kısmı St. Petesburg ve Varşova'ya göç etmiştir. Sayılarındaki eksilme, dillerinin durumunda da bir zayıflığı beraberinde getirmiştir. Çünkü, Karaimler günden güne Rusça, Lehçe ve hatta Kırım Türkçesini ana dil olarak kabul etmeye başlamışlardır. Ancak yine Musevi bir Türk boyu olan Kırımçakların aksine Karaimler (1941-1944) Alman işgalini çok az kayıpla atlattırlar. Çünkü, Litvanya'da bulunan Karaim Din Kurulu Başkanı Haham Hacı Saray Şapşal, Nazi yetkililerine, Karaimlerin Yahudilikle sadece dini bağlantılarının olduğuna ve etnik olarak tamamen ayrı bir ırka mensup bulduklarına inandırmayı başarmıştır. Bunun yanı sıra, Karaim camiası A. Hitler ve hükümetine, bizzat Üçüncü Reich'in İç İşleri Bakanlığına müracaatta bulunarak kendilerinin Yahudi ırkından gelmedikleri ve Sovyetlerdeki gibi haklara sahip olduklarını iletmişlerdir. Tanınmış Yahudi bilim adamları M. Balaban (1877-1942), Z. Kalmanoviç (1881- 1944) ve İ. Şiper (1884-1943) biri diğerinden bağımsız olarak Nazı Almanlara Karaimlerin Yahudi ırkında olmadığını anlatarak onları soykırımdan korumayı başarmışlardır. Yine de Riga, Krasnodar, Odessa ve Herson'da bulunan birçok Karaimler daha savaşın ilk yıllarında Nazı Almanlar tarafından Yahudi suçlanarak yok edilmişlerdir.

Kırım'da Alman işgalı sırasında Karaimlerin Nazılar tarafından soykırımına maruz kalmalarını önlemek için Yevpatoriyalı Karaim asıllı avukat S.M. Hocaş (1881-1942) Simferapol Merkezi arşivinden Karaimlerin Türk asıllı ayrı bir topluluk olduğuna dair evrak sunmuştur.

Savaş sonrasında da Karaimler şanslıydı. Kırım Tatarlarının hemen hepsi sürgün edilirken, Karaimler Kırım, Moskova, Leningrad gibi buldukları yerlerde kaldılar. Onlar arasında İkinci Dünya savaşına katılanlar oldu. Yevgeniy Efet onlar arasında askeri başarılar sağlayan birisi olarak ve 3. rütbeli kapitan unvanına sahip oldu. Birçok Karaimler, komşuları olan Yahudilere yardım ederek onları ölümden kurtardılar. Bazı Karaim aileleri onları kendi evlerine aldılar veya ölen akrabaları yerine onları evraklarda kaydettiler.

Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra 1991 yılından 2014 Mart ayına kadar Ukrayna Cumhuriyeti'nin Kırım Özerk Bölgesinden yaşayan Karaimler, buranın diğer halkları gibi haklara sahip oldular ve Kırım Tatarları, Kırımçaklar ve s. gibi Kırım'ın yerli halkları olarak

sayıldılar. Mart 2014 tarihinden Kırım'ın Rusya'ya ilhak edilmesiyle Karaimler Rusya Federasyonu'na bağlı Kırım Özerk Cumhuriyeti'nin yaşamaktadırlar.

Bugünlerde Karaimler'in şu gibi başlıca sorunları bulunmaktadır:

- 20. yüzyılda yüz gösteren demografik değişimler, karışık nikahlar aracılığıyla Karaimlerin sayıca gittikçe azalması;
- Geleneksel dinin kaybolmaya yüz tutması: Sovyetler dönemindeki „Sovyetleştirme“ siyaseti, dini kurulları olan Kenass'ın yok edilmesi, muhacaretteki Hristiyanlaşmalar, Karaizm'in Yahudileşmesi;
- Ana dilin kaybolması ve Ruslaşma ve s.

7. Karaim Türklerinin Edebiyat ve Folkloru

Karaimlerin şarkı, türkü, şiir, atasözü, masal, bilmece, hikaye, gelenek ve görenek gibi bütün kültür ürünleri incelendiğinde, bu kültürün diğer Türk boylarının kültürlerinden farklı olmadığı açıkça görülmektedir.

Karaim türkü, şarkı, ninni ve atasözleri, Türk motifleri ile doludur. Düşlerin yol gösterici anlamı, değişik halklarda olduğu gibi “tabirname”nin yaygınlaştığı Yakın Doğulular arasında da bulunmaktadır. Karaimcede bunlar “tüş yoraları” (düş yorumları) adını taşımaktadır.

Karaim folklorunda Türk tekerlemesinin karşılığı olan “yomak başı” adlı alaycı masal girişleri görülmektedir. Karaimlerde, ayrıca “tapmaca” denilen bilmeceler de bulunmaktadır. Troki Karaimleri buna “tabuştırma” demektedir.

Karaim folklorunda birçok göreneklere bağlı biçimler ve deyişler, günümüze kadar ulaşmıştır. Örnek olarak doğal kayıplar (ölüm) için “baş için” dendiğini gösteren Karaim göreneklere gösterilebilir. Bu genel insanlık düşüncesini belirten mali yitirmeleri sağlığın ve insan hayatının bedelidir, anlayışındaki görenek diğer Türk halkları arasında da bilinmektedir. “Başımıza gelecek, malımıza gelsin” Türk anlatımı buna bağlanmaktadır.

Karaimler arasında geniş alanlara yayılmış bir başka görenek de, çocuğun doğumundan önce ona isim verme yasağıdır. Bu yasağın sıkı bir şekilde uygulanmaktadır. Aileye yakın akrabalar, dünyaya gelecek olan çocukla ilgili olarak sadece kendi aralarında konuşurlar. Bu gelenek, Türk halkları arasında da bilinmektedir. Buna en güzel örnek, “Doğmadan oğlana ad verilmez” atasözüdür.

Karaim Folklorundan Örnekler

Yomakbaşı'ndan:

Zaman zaman ekende, pire ber ekende -
Deve dellal ekende, suv-sığır katır ekende
Men on beş yaşında ekende, babam eşikte bala ekende
Men babamın beşiğini tıngır mıngır tebretkende
Kaplu kaplu bakalar kanatlandı uçmağa
Denizde bir ateş tüştü
Balıkların sırtı pişti.

Seğirname'den:

1. Adam alının (elinin) sağ yanı sekirse-istedigin bula ve muradına ere.
2. Dili sekirse-cenk ede (savaşır), duşmanlar duşmanlık ede, cefa çeke.
3. Sol eli sekirse-ululuk ve devlet bula.
4. Eki dizi birden sekirse-hareket ede ya bir yerde otura.
5. Sağ omuzu sekirse-beglik ve rahatlık bula.

Tabirname'den:

1. Yamğurnu korsa tüşünda-yahşı habar kelir – Rüyasında yağmuru görürse iyi haber gelir.

Atasözleri ve Deyimlerden Örnekler:

1. Ah ahça kara künga kerak – Ak akça kara günde lazım olur.
2. Balih başından sasıyt. – Balık başından kokar.
3. Keziniz yarih – Gözünüz aydın.
4. Tenri korusun betardan – Kötüden Tanrı korusun.
5. Yahşı ana sıy kıza – İyi ana kızına hediyeir.

Bilmecelerden Örnekler:

1. Bir eşik beş teşik: “**Baş**”
2. Yapusu sudan gendisi nurdan: “**Göz**”
3. Kızarmış al al olmuş cümle ona hoşlanır: “**Alma**”

Türkülerden bir örnek: Dügün Türküsü

Ağlama kelin ağlama
Hocağa çıkkan kızlarının
Toyun bolur yar yar
Sert kaynadı bolur yar yar
Ak balçıktan sılangan
Ana babanı ansa
Üyin bolur yar yar
Faydası bolur mı yar yar.

Karaimlerde saklanan maddi kültürden en dikkate değer olanı, bayram günlerinde hamur yapmaya yarayan “talkı” adlı malzemedir. Mişerlerde Tomboy çevresinde “talka filariz”, Kazan Tatarlarında “talkı” kenevir filarizleyen malzemeler, Kafkas Karaçaylarında “talkı” deri tabaklamaya yarayan madde demektir.

Karaim yemekleri de, hiç Güpheşiz Türk kökenlidir. Etimolojide bunlar açıkça görülmektedir. Mesela, “katlama” birkaç yufkadan oluşan peynirli hamurdur, “kat- dan, katla- katlamak. “Yayma” (pide), yay-dan, dahi yaymaç. “Kıyma” (patatesle doldurulmuş sucuk) “kıy” dan. “Umaç” (suda sütle pişirilen avuçta ovularak ufalanmış hamur parçaları) “uv-/oğ-‘ dan.

Karaim yemeklerinde “katmağ” denilen helvanın da mühim bir rolü vardır. Bu helva, önemli günlerde, aile toplantılarında, neşeli ya da yas tutulan merasim günlerinde yenilmektedir. Ama, yas günlerinde “kara helva” yenilmektedir.

Karaim halk sanatında, işleme ve örme sanatları dikkate değer özellikler taşımaktadır. Dokuma ve işlemelerde Türk halklarının karakteristiğini taşıyan geometrik süslerin Orta Asya sanatının hususiyetinde İran’da yayılmış hayvan ve bitki motiflerinin ağır bastığı stilin karşıtlığında olduğu bilinmektedir.

5. Orthography

Kırım Karaylarının Latin alfabesi (1920-1930)

A a	B b	C c	Ç ç	D d	E e	F f	G g
H h	I i	J j	Q q	Ō ō	L l	M m	N n

Ń Ń	О о	Ө ө	Р р	С с	Ş ş	Ь ь	К к
U u	V v	Y y	R r	T t	X x	Z z	Ž ž

Karaylarının Kiril alfabesi

А а	Б б	В в	Г г	Гъ гъ	Д д	Дж дж	Е е
Ж ж	З з	И и	Й й	К к	Къ къ	Л л	М м
Н н	Нъ нъ	О о	Ӗ Ӗ	П п	Р р	С с	Т т
У у	Ӧ ӧ	Ф ф	Х х	Хъ хъ	Ц ц	Ч ч	Ш ш
Ъ ъ	Ы ы	Ь ь	Э э	Ю ю	Я я		

6. Dil

According to the Ethnologue website, the identifier of the Karaim language in ISO 639-3 is kdr.

Karaim dili, bir Türk dillerinin Kıpçak lehçesine dahildir. Bilindiği gibi, bugün konuşulan veya 20. yy. başından itibaren yazı dili olarak kullanılan Türk lehçelerini sınıflandırmak üzere, genellikle kabul edilmiş üçlü etnik tasnifte (Oğuz, Karluk, Kıpçak), Kıpçak lehçelerini geniş bir grup teşkil eder. Coğrafi tasnifte, Kuzey-batı Türkçesi veya bazen sadece Batı Türkçesi, fakat çoğunlukla da Kuzey-batı Türkçesi şeklinde adlandırılan bu grup, tarihi ve kavmi adlandırmalarda hep Kıpçak grubu olarak kabul edilmiştir. İşte bu Kıpçak grubuna dahil olan Türk lehçeleri şunlardır:

I. Karadeniz-Hazar bölgesi

1. Karaim (Karay)
2. Kırım-Tatar
3. Karaçay-Balkar
4. Kumuk

II. İdil-Ural bölgesi

1. Tatar
2. Başkurt

III. Aral-Hazar bölgesi

1. Kazak
2. Karakalpak
3. Nogay
4. Kırgız

Bugün Litvanya'da Troki (Trakai), Vilnius (Vilno) ve Ponevezis (Ponevej) şehirlerinde; Ukrayna'da Luck (Lutska) ve Halicz (Galiç) Gehlerinde; Kırım'da Gözleve (Yevpatoriya) ve Bahçesaray civarında; Polonya'da Gdonsk, Varşova, Wrocław, Opole bölgelerinde dağınık bir cemaat halinde yaşayan Musevi Karaim Türklerinin konuştuğu ve edebi bir dil olarak kullandıkları bu lehçeyi, bugün daha ziyade sözlü edebiyat ürünleriyle izlemek mümkündür.

Karaimce, tipik bir Kıpçak lehçesidir. Sadece, cümle kuruluşunda, tıpkı Gagauz lehçesinde olduğu gibi Slav tesirleri göze çarpmaktadır. Fakat, Nikolay Baskakov, "Nekotorie Nablyudeniya Nad Sintoksisam Karaimske Yazıka" (Karaim Dili Sözdizimi Üzerinde Bazı Müşahadeler) adlı eserinde, Karaim dilinin gramerinin zayıf olduğunu belirtmiştir. Bununla

birlikte, Karaimlerin köklü bir edebiyata sahip olduğunu ve pratikte Karaimcede öge sıralaması serbestliğinin olduğundan bahsetmiştir.

Bu öge sıralama serbestliğinin iyi bir konuşma için kullanıldığını söyleyen Baskakov, bu özelliğinden dolayı, Karaimcede Slavyan dillerin etkisi olmadığını belirtir. Ayrıca, öge sıralama serbestliğine, genelde Türk konuşma dilinde rastlandığını belirtir.

Başlangıçta Karaimce, İbrani alfabesiyle yazılmaktaydı. Fakat, 20.yy.'dan bu yana Latin ve Kiril harfleri de kullanılmaya başlanmıştır. Latin harflerinin iki versiyonu bulunmaktaydı: Litvanya dilinde kullanılan Panivij/Panaveyiş, Lehçede kullanılan Lutsk, Haliç ve Vilna/Vilnius. Allworth, bir 1927 öncesi ve bir de 1927 sonrası için iki Latin alfabesi hazırlamıştır (Nationalities of the Soviet East). 1930'larda Lutsk'ta Latin harfleriyle birkaç yayın yapılmış, fakat o tarihten itibaren hiçbir şey basılmamıştır. Bu Sovyet yayınlarında Kiril harflerine dayalı bir transkripsiyon sistemi kullanılmıştır. Polonya'da hâlâ Latin transkripsiyonu kullanılmaktadır.

Bugün, Kumancanın en yakın halefi ve devamı, eski Lehistan-Rusya hudutlarında oturan Karaimlerin dili olan Karaimcedir. Özellikle eski Lehistan'ın Vilna, Troki, Ponevezis'te oturan Karaimlerin dili, Lehistan'ın güneyinde oturanlardan daha fazla eski Kumancaya yakındır. Kırım Karaimlerinin dili de, eskiden 14. y.y. sıralarında, herhalde Lehistan'a göç etmiş olanlar ile müşterek bir lehçe olmuştur. Fakat, bugün Kırım Karaimlerinin dili, bir taraftan Kırım Tatarcasına, diğer taraftan da Kırım'ın Osmanlı unsurlarına benzediğinden, kendi özelliklerini, böylelikle eski Kuman lehçesi izlerini de aşağı yukarı kaybetmiştir.

Kafkasya'da oturan Balkar ve Karaçayların lisanı, Karaimlerin diline çok benzemektedir. Fakat, bugün hiç değişmemiş eski lisanı ancak Lehistan ve Litvanya'da yaşayan Karaimler muhafaza etmektedir.

Karaimce, Moğol öncesi dönemde (13. yy. öncesinde) şekillenmiştir. *Codex Cumanicus* ile önemli benzerlikler arz etmektedir. Karaimlerin ibadet dili İbranicedir. Fakat, Tevrat'ın Karaimceye çevirisi (muhtemelen 10. yy.'da) yapılmıştır. Dini terimlerin birçoğu Arapça ve Farsçadır. Bu, yapılanma döneminde, İslam'ın etkinliğini göstermektedir (cemaat, kudret ve din gibi). Ayrıca Karaimcede önemli ölçüde, İbranice unsurlar da bulunmaktadır (Григорьев 1876: 435).

Gözleve (Yevpatoriya) ve Bahçesaray civarında; Polonya'da Gdonsk, Varşova, Wroclaw, Opole bölgelerinde dağınık bir cemaat halinde yaşayan Musevi Karaim Türklerinin konuştukları ve edebi bir dil olarak kullandıkları bu lehçeyi, bugün daha ziyade sözlü edebiyat ürünleriyle izlemek mümkündür.

Tarihleri bakımından Hazarlarla bağlı oldukları iddia edilse dahi, Hazar dili için elimizde, bazı şahıs adları, yer adları, unvanlar dışında, pek bir şey olmadığı için bu birleştirme dil bakımından şimdilik yetersiz kalmaktadır. Buna rağmen Karaimce, tipik bir Kıpçak lehçesidir. Sadece, cümle kuruluşunda, tıpkı Gagauz lehçesinde olduğu gibi Slav tesirleri göze çarpmaktadır. Fakat, Nikolay Baskakov, "*Nekotorie Nablyudeniya Nad Sintoksisam Karaimske Yazıka*" (Karaim Dili Sözdizimi Üzerinde Bazı Müşahadelere) adlı eserinde, Karaim dilinin gramerinin zayıf olduğunu belirtmiştir. Bununla birlikte, Karaimlerin köklü bir edebiyata sahip olduğunu ve pratikte Karaimcede öge sıralaması serbestliğinin olduğundan bahsetmiştir (Баскаков 1965: 273).

Bu öge sıralama serbestliğinin iyi bir konuşma için kullanıldığını söyleyen Baskakov, bu özelliğinden dolayı, Karaimcede Slavyan dillerin etkisi olmadığını belirtir. Ayrıca, öge sıralama serbestliğine, genelde Türk konuşma dilinde rastlandığını belirtir.

Başlangıçta Karaimce, İbrani alfabesiyle yazılmaktaydı. Fakat, 20.yy.'dan bu yana Latin ve Kiril harfleri de kullanılmaya başlanmıştır. Latin harflerinin iki versiyonu bulunmaktaydı: Litvanya dilinde kullanılan Panivij/Panaveyiş, Lehçede kullanılan Lutsk, Haliç ve Vilna/Vilnius. Allworth, bir 1927 öncesi ve bir de 1927 sonrası için iki Latin alfabesi hazırlamıştır (Nationalities of the Soviet East). 1930'larda Lutsk'ta Latin harfleriyle birkaç yayın yapılmış, fakat o tarihten itibaren hiçbir şey basılmamıştır. Bu Sovyet yayınlarında Kiril harflerine dayalı bir transkripsiyon sistemi kullanılmıştır. Polonya'da hâlâ Latin transkripsiyonu kullanılmaktadır.

Bugün, Kumancanın en yakın halefi ve devamı, eski Lehistan-Rusya hudutlarında oturan Karaimlerin dili olan Karaimcedir. Özellikle eski Lehistan'ın Vilna, Troki, Ponevezis'te oturan

Karaimlerin dili, Lehistan'ın güneyinde oturanlardan daha fazla eski Kumancaya yakındır. Kırım Karaimlerinin dili de, eskiden 14. y.y. sıralarında, herhalde Lehistan'a göç etmiş olanlar ile müşterek bir lehçe olmuştur. Fakat, bugün Kırım Karaimlerinin dili, bir taraftan Kırım Tatarcasına, diğer taraftan da Kırım'ın Osmanlı unsurlarına benzediğinden, kendi özelliklerini, böylelikle eski Kuman lehçesi izlerini de aşağı yukarı kaybetmiştir.

Kafkasya'da oturan Balkar ve Karaçayların lisanı, Karaimlerin diline çok benzemektedir. Fakat, bugün hiç değişmemiş eski lisanı ancak Lehistan ve Litvanya'da yaşayan Karaimler muhafaza etmektedir.

Karaimce, Moğol öncesi dönemde (13. yy. öncesinde) şekillenmiştir. *Codex Cumanicus* ile önemli benzerlikler arz etmektedir. Karaimlerin ibadet dili İbranicedir. Fakat, Tevrat'ın Karaimceye çevirisi (muhtemelen 10. yy.'da) yapılmıştır. Dini terimlerin birçoğu Arapça ve Farsçadır. Bu, yapılanma döneminde, İslam'ın etkinliğini göstermektedir (cemaat, kudret ve din gibi). Ayrıca Karaimcede önemli ölçüde, İbranice unsurlar da bulunmaktadır (Самойлович 1916).

Karaimlerin kaynaklarına ait en önemli delili, dilleri teşkil etmektedir. Karay dilinin verilerinden anlaşıldığına göre Karaimler, Eski devir ve sırasıyla Bulgar, Hazar, Uz-Peçenek ve Kıpçak-Kumanlardan kaynaklanıp yeni bir nitelikte karşılıklı alışverişler sonucu ortaya çıkmıştır.⁴²

12. y.y.'da Haham Petahia'nın Karadeniz'in kuzeyinde kalan Karaim topraklarına kadar Kedar ülkesi dediği gibi, Karaimlerin eski diyalektlerine de "Kedar dili" denilmektedir.

1917 yılında, Rusya'nın tümünde yapılan ilk nüfus sayımında, Çar ülkesinde 12.894 Karaimin yaşadığı tespit edilmiştir (bu sayıya Polonya topraklarında yaşayanlar da dahildir). Bunların arasından 9666'sı ana dilleri sorulduğunda "Türkçe" demiştir. 2632'si Rusça konuştuklarını ifade etmiş ve yalnızca 383'ü Yiddish'i kullandıklarını söylemiştir.

Karaim ulusunun dilinin dünyadaki diğer diller arasında önemsiz sayıldığına şüphe yoktur. Onun bu durumu üzüntü vericidir. ğimdi Karaimce çok kullanılmamakta ve konuşulmamaktadır. Sürekli olarak aynı yerde oturmamak ve ayrı birlikler halinde yaşamak, onların birbirinden uzak yerlerde oturmasına yol açmıştır.

Litvanya'da hâlâ Karaimceyi anlayabilen ve günlük konuşmalarında kullanabilen yaklaşık olarak elli kişi vardır. Ukrayna'da sayı sekizdir. Polonya'da ise Karaimce günlük hayatta kullanılmaz. Fakat, halen bu dili hatırlayabilen birkaç kişi vardır. Kırım'da bir zamanlar önemsenen Karaimcenin günümüzde kullanımı azalmış olsa bile, birkaç genç, kitaplardan öğrenerek yaşatmaya çalışmaktadır.

Karaim dili, belirli yapısal özelliklerini ve diğer diller içinde mevcut olmayan pek çok eski Türkçe kelimeleri, bugüne kadar korumuştur. Tanınmış Polonyalı dilci Tadeusz Kowalski, Karaimcenin Türk dilleri için önemini, amberin içindeki sineğin taşlaşmasına benzeterek renkli bir şekilde anlatmıştır. Karaimcenin Türk dillerinin eski özelliklerini yansıtan yönleri saklanmıştır. Bu, dillerin çalışması için vazgeçilmez bir özelliktir.

Diğer taraftan bugün komşu dillerle olan temaslar, bu dillerden kelimelerin Karim diline girmesine sebep olmaktadır. Slav ve Litvanya kökenli alıntı kelimeler, özellikle konuşma dilinde Karaimcede sık görülmeye başlamıştır. Aşağıdaki kelimeler, Slavcada bilinmektedir. Bağlantı da ve *burak*, *pancar*, (Polonyaca burak), *cegla* 'tuğla' (Polonyaca cegla), *kimien* "kimyon", *lipa* ihlamur ağacı-*salam* "seman" (Rusça soloma, Polonyaca sloma), *vyspa* "ada" (Polonyaca *wyspa*; Türkçe bir kelime olan *otraç* ile aynı mânâda kullanılır) vb.

Bütün bu alıntı kelimelerde olduğu gibi, diğer bazı Karaimce kelimelerde son hecedeki vurgu düşer. Karaimceye, Polonyacadan, Belurusçadan ya da Rusçadan geçen kelimelerin tespiti zordur. Onun diğer diller içindeki şekli aynı veya benzerdir. Konuşma dilinin sentaksında da Slav etkisi yoğundur.

İbranice kelimeler ve anlama ait yapılar ilk olarak yazı dilinde, daha sonra konuşma dilinde yer bulmuştur. Karaimce, kendisiyle ilgili olmayan pek çok Farsça ve Arapça kelimeye de sahiptir. Onların arasında dini terimler vardır. Örneğin *kieniesa*, Karaim tapınağı (kilise), Arapçadan alınma.

Bir Türk dili olarak Karaimce tipik olarak bitişkendir, onun dilbilgisine ait yapısı coğrafi olarak onu saran çekimli Hint-Avrupa dillerinden köken olarak farklıdır. Bitişken dillerdeki kelimeler ve onların Çekimleri, gövde veya diğer başka bir Çeyle asla birleşmeyen gramatik ekler ve standart tek anlamlı köklerle yapılan ilâveler tarafından geliştirilir. Bu sebeple, bitişken dillerdeki kelime yapısı basit, açık ve kolaylıkla anlaşılabilir Çekildedir. Bu aynılık, hem türetilmiş sözcükler hem de çekimli Çekildedir.

Karaimce kelime yapısının en belirgin özelliği, kelime kökünün sonuna sözcük türeten eklerin ilâve edilmesidir. Buna örnek olarak aşağıdaki -cı,-ci, çı, çi ekiyle türetilmiş kelimeleri verebiliriz:

balıh “balık” > *balıhçı* “balıkçı”;

iş “iş” > *iş-çi* “işçi”;

saban “saban” > *saban-çı* “sabancı”;

sioz “söz” > *sioz-çiu* “konuşmacı”;

Eklerdeki ünlülerin değişmesi, gövdedeki ünlülere ve ünlü uyumuna olan bağlılıktandır.

Oldukça karışık olan bir ek sistemi, sahiplik grubu içerisinde incelenir. Genellikle Hint-Avrupa dilleri içerisindeki her bir sahiplik zamiri (benim, senin, onun; bizim, sizin, onların) Karaimce içerisinde özel bir sahiplik ekine karşılıktır. Senin, burada ve bundan başka yalnızca 2. tekil şahsı vurgulamakta kullanılır ve eski bir Karaim kelimesi değildir.

Atla-m “adım” > *atlam-ım* “benim adımım”

Atlam-ıy “senen adımın”

Atlam-ı “onunların adımları”

atlam-ım-ız “bizim adımımız”

atlam-ıy-ız “sizin adımınız”

iş „iş“ > *iş-im* „benim işim“

iş-im-iz „bizim işimiz“, vb.;

dost „arkadaş“ > *dost-um* „benim arkadaşım“

dost-um-uz „bizim arkadaşımız“, vb.;

Sahiplik eklerinin değişkenliği, kökün fonetik yapısına bağlıdır; eğer kökün sonunda ünsüz varsa, daima ek ve gövdenin ünlü uyumu tarafından tayin edilir (*atlam*, *iş*, *dost* kioz); eğer gövde bir ünlüyle biterse (*konşu*), ünlü uyumu korunur, fakat ekler kısaltılır. Çekimli ekler, aşağıdaki örneklerdeki sıra içerisinde düzenlenir; çokluk, sahiplik ve en sonunda durum ekine sahiptir. Örneğin:

Örneklerde de görüldüğü gibi Karaimcedeki fonetik ve morfolojik tercihler Türkçenin diğer lehçelerindeki ile aynıdır.

Kaynakça

1. Баскаков Н.А. Введение в изучение тюркских языков. М., 1962
2. Баскаков Н.А. Некоторые наблюдения над синтаксисом караимского языка // Ural-Altaysche Jahrbücher. Vol. 36, f. 3-4, 1965.
3. В.В. Григорьев. Карaitы или караимы. Россия и Азия. СПб., 1876
4. Мусаев К.М. Синтаксис караимского языка. М., «Academia», 2003
5. Самойлович А.Н. Опыт краткой крымско-татарской грамматики. СПб, 1916
6. Doğan İ.ü Kıvrıkdal İ. Karaim Türkleri / Türkler, 20. Cilt. Ankara, 2002. S.781-789
7. Golden P.B. Türk Halkları tarihine Giriş. Çev. O. Karatay, KaraM, Ankara, 2002.